

Наукові записки

зздорті. Українців недолюбили, а часом ненавиділи. На думку автора, українській еліті, для реалізації ідеї єдності, необхідно бути взірцем порядності, чесності й справедливості, щоб не повторилися трагедії, через які пройшло українське суспільство. Загородній Іван Максимович зазначає, що книга «Втрачені покоління» є даниною пам'яті предкам, мільйонам синів і дочок українського народу, що загинули в лихолітті буремного ХХ століття.

Таким чином, зазначена книга є цікавою, пошуково-дослідною роботою, яка написана на базі аналітичних інформативних матеріалів, що накопичувались у СБУ, а також документів органів влади, до яких автор мав доступ. Документальний супровід становить особливу цінність книги, бо частина з них взята безпосередньо з архівів. Це робить її привабливою як для широкого загалу, так і для дослідників радянського минулого.

Романюк І.М., Зинько Е.В. ЗАГОРОДНИЙ І.М. ПОТЕРЯННІ ПІКОЛЕННЯ. – ВІННИЦА, ТОВ «КОНСОЛЬ», 2012. – 848 с.

В статтє прорецензирвана книга І.М. Загородного о трагических страницах в жизни украинского народа на протяжении XX века.

Ключевые слова: украинский народ, репрессии, большевицкий террор, спецслужбы, независимость.

Romaniuk I, Zynko E., Zagorodny I. THE LOST GENERATION. - VINNITSA, LLC "CONSOLE", 2012. - 848 p.

The article reviewed the book of I.M. Zagorodnego about the tragic life of the Ukrainian people during the twentieth century.

Keywords: the Ukrainian people, the repressions, the Bolshevistic terror, special services, independence.

УДК 94(477) «17/19»

О.А. Мельничук

ВЕНГЕРСЬКА В.О. УКРАЇНСЬКІ ПРОЕКТИ ТА ПРОЦЕСИ НАЦІОТВОРЕННЯ В ІМПЕРІЯХ РОМАНОВИХ ТА ГАБСБУРГІВ (КІНЕЦЬ ХVІІІ–ПОЧАТОК ХХ СТ.). – ЖИТОМИР: ВИДАВНИЦТВО ПП ЄВЕНОК О.О., 2013. – 456 С.: ІЛ.

У статті прорецензовано монографію В.О. Венгерської, присвячену аналізу українських проектів та процесів націотворення в імперіях Романових та Габсбургів з кінця ХVІІІ до початку ХХ століття.

Ключові слова: етноцентричність, нація, націотворення, імперії.

Монографія присвячена одній із найбільш дискусійних проблем – націотворенню в умовах імперій. Подібне поєднання дослідження націй крізь імперську призму, ще не набуло значної популярності серед українських дослідників. Не викликає сумніву амбітність завдань, вирішити які в своїй монографії прагнула Венгерська В.О. Автор запропонувала спробу перегляду традиційної парадигми національного наративу, що презентує процес формування нації як перманентний та кумулятивний. У монографії автор різними шляхами намагається переглянути етноцентричну парадигму наявного домінуючого національного наративу і презентує багатовимірний, збалансований вигляд національних конструкцій в Україні, де націотворчий процес розглядається як процес або порядок культурних та політичних взаємодій різних національних проектів, як українського, так і інших.

Стартові умови для «створення українців» на початку 1990 – х рр. були доволі не простими – не лише через соціально-економічну кризу, яка не могла не позначитись на процесі формування громадянської нації, а також через низку культурних, ідеологічних, соціально-психологічних, політичних факторів, які виникли в результаті складної та суперечливої історії. Все це в комплексі не могло не позначитись на специфіці формування українського національного канону, однією із головних рис якого виступає етноцентричність. В переважній більшості сучасних розвідок, як правило, головним об'єктом досліджень є «своя» нація. Інші, якщо не ігноруються цілком, представлені мінімально, як історичне тло, або ж в якості «чужого», цілком ворожого. Не менш характерною рисою національного канону залишається лінійність та абсолютизація неперервності власної нації. В рецензованій роботі здійснена

.....
спроба відійти від традиційного національного канону. Застосування поняття “національн(і)ий проект(и)” дозволяє наголосити на модерній природі нації, що відповідає конструктивістській концепції нації Б. Андерсона: писемні верстви (бюрократи й інтелектуали) конструювали в дискурсах і практиках проекти націй, які проявлялися у формуванні теорій, просвітницьких заходах, загальнокультурних акціях та врешті, у політичній сфері.

Зміст монографії переконує, що дослідження виконано на основі широкого кола архівних джерел, опублікованих документів, мемуаристики та епістолярію учасників подій, публіцистичних творів і матеріалів періодики. Інформаційна наповненість використаних джерел зробила можливим вирішення поставлених автором завдань дослідження.

Монографія складається з передмови, 4-х розділів, висновку і списку використаних джерел та літератури. Ілюстрації, використані в роботі, вдало доповнюють її зміст. Всі розділи рівноцінні за розміром та інформативністю, завершуються вмотивованими та логічними висновками. Робота чітко та логічно структурована.

Джерельна база монографії відображає нестандартний підхід до проблем, які в ній розглядаються: в першу чергу, це стосується використання матеріалів Литовського архіву у Вільнюсі та матеріалів Вільнюських бібліотек. Так звана імперська компонента дослідження дозволила авторці залучити ці матеріали, оскільки однією із головних засад монографії виступає ідея взаємовпливів на процес розвитку національних проектів. Вільнюс, який протягом ХІХ ст. залишався найбільшим західним в імперії центром розвитку польського, білоруського, єврейського руху, пов'язаний також із видатними українськими діячами, зокрема, Т. Шевченком та Я.Головацьким. А порівняння особливостей реалізації імперської політики у Західному та Південно-Західному краях імперії дозволили відстежити особливості реалізації імперської політики на її так званих західних околицях.

У другому розділі монографії детально розглянуті та проаналізовані особливості початкового періоду націотворення, специфіка протікання ідентифікаційних процесів у дворянському середовищі (як колишньої української старшини так і сполонізованої та польської шляхти). Заслуговує на увагу матеріал, присвячений ментальному картографуванню, в якому проаналізовані джерела, до яких вітчизняні дослідники практично не зверталися. Особливості ментального мапування, доведення «руськості» територій методом картографування поки що недостатньо представлені у вітчизняній літературі. Автор монографії зробила свій внесок для заповнення існуючої прогалини. В роботі проаналізовані дослідження офіцерів-картографів, російських чиновників, причетних до проведення географічних та етнографічних розвідок. Частина з цих робіт, зокрема, дослідження О. Риттіха досі не потрапляли в коло дослідницьких зацікавлень вітчизняних істориків. До цієї ж групи варто віднести набори гральних карт із унікальними текстами та географічними картами, які дозволили відтворити існуючі в імперії підходи до маркування територій та їх мешканців.

Логічним у другому розділі виглядає і підпункт, присвячений «селянському морю». Загальна характеристика ідентифікаційних процесів, які протікали у селянському середовищі двох імперій протягом всього століття, цілком адекватно відображає початковий період того, що Ю. Вебер окреслив як шлях «із селян у націю». Вступ селян до модерної національної спільноти вимагав певних зусиль щодо їх ідентифікації в умовах відсутності власної держави, збереження становості суспільств в імперіях, в соціальній ієрархії яких селяни посідали нижчий щабель. Автор не залишила поза увагою і особливості формування російського історичного нарративу, який став стимулом для появи паралельних та навіть альтернативних зразків та підходів. Венгерська В. О. проаналізувала зміст діяльності істориків – від аматорів до професіоналів у процесі націоналізації історії (ій).

В наступному розділі автор детально розглядає роль традиційних маркерів, що визначають те чи інше національне «обличчя». Автор ставить і вирішує, по суті, одну задачу – довести, що національні проекти, які розвивалися в досліджуваних період, мали схожі алгоритми у своєму формуванні та розвитку, розвивалися за подібними сценаріями та відображали цілком загальні тенденції доби, яка вимагала нового змістовного наповнення. В роботі доводиться, що розширення соціальної бази української нації було пов'язане, у першу чергу, з формуванням нової української інтелігенції. Вона поповнювалася за рахунок представників заможного селянства і середнього прошарку міста, що посилювало зв'язок української інтелігенції з селянством і тими верствами населення, які тісно були пов'язані з селом, «оселянювало» її. Наявність міської, «оселяненої» інтелігенції стало першочерговою

умовою успішної мобілізації селян під національні гасла.

Початок формування національного міфу досліджено крізь призму канонізації Т. Шевченка. На його прикладі демонструється, як одна й та сама людина могла цілком спокійно бути «вписаною» в різні за змістом та наповненням українські проекти. Оскільки, як вже зазначалось, націоналізм був міським феноменом, логічним виглядає підрозділ, присвячений феномену імперських столиць та міст в сенсі їх впливів на формування національних проектів. Заслуговує на схвалення і використання автором різних рівнів дослідження – від макро- до мікроісторії, та локальної історії. Локальні мовні, професійні та інші ідентифікаційні феномени аналізуються в одному із підрозділів. Підрозділ, присвячений мовним проблемам, формуванню стандартизованих мов, наповнений цікавими нестандартними прикладами, які дозволяють відтворити всю складність окресленого процесу. Автор зосередила увагу і на парадоксальних проявах опосередкованої участі у розвитку національних проектів представників російської православної церкви. Аналіз змісту діяльності церковно-археологічних організацій, залучення їх учасників до широких краєзнавчих студій, дозволив зробити відповідні висновки.

У четвертому розділі зосереджена увага на особливостях формування модерних проектів у період між російською революцією 1905 р. та Першою світовою війною. Саме в цьому розділі ґрунтовно проаналізовано різні за ідеологічним змістом (від консервативних до соціалістичних) українські, російські, польські та єврейські проекти. Консервативні варіанти розглянуті на прикладі галицького русофільства. Не залишилися поза увагою дослідниці і монархічні організації, активність яких у випадку Правобережної України призводила іноді до прямо протилежних результатів окреслених завдань їх заснування та діяльності. Посиллю роботу і концентрація уваги на відмінностях у розвитку російського ліберального та самодержавно-консервативного, а також «офіційного націоналізму». На нашу думку, в заключному підрозділі логічною є концентрація уваги на найбільш типових та красномовних моментах початкового періоду Великої війни, які відображали результати діяльності «конструкторів» різних національних проектів.

Висновки дослідження сформульовано конкретно і переконливо. Схильність дослідниці дотримуватися сучасних «нормативів» до історичних праць засвідчив і дбайливо складений іменний покажчик. Схвально оцінюючи в цілому змістове наповнення та використані методологічні підходи, а також інноваційну структуру, вважаємо за потрібне висловити зауваження. На наш погляд, автор зробила спробу охопити доволі значний історичний проміжок, що не дозволило в рівній мірі заглибитись в конкретику окремих аспектів націотворення та відстежити їх наслідки. Однак, висловлене зауваження засвідчує наявність перспектив для подальших досліджень у сфері націоналогії. Насамкінець, слід відзначити, що автор здійснила ґрунтовне та серйозне дослідження, яке виконане на високому науковому рівні.

Мельничук О.А. ВЕНГЕРСКАЯ В.А. УКРАИНСКИЕ ПРОЕКТЫ И ПРОЦЕССЫ НАЦИОСОЗИДАНИЯ В ИМПЕРИЯХ РОМАНОВЫХ И ГАБСБУРГОВ (КОНЕЦ XVIII-НАЧАЛО XX СТ.). - ЖИТОМИР: ИЗДАТЕЛЬСТВО ЧП ЕВЕНОК О.А. 2013. - 456 С.: ИЛ.

В статтє прорецензовано монографію В.А. Венгерскої, посвященную анализу украинских проектов и процессов нациосозидания в империях Романовых и Габсбургов с конца XVIII до начала XX века.

Ключевые слова: этноцентричность, нация, нациосозидание, империи.

Melnychuk O.A. VENGERSKA V.A. UKRAINIAN PROJECTS AND PROCESSES NATSIOZOZIDANIYA IN THE ROMANOV AND HABSBUERG EMPIRES FROM THE END OF XVIII TO THE BEGINNING OF THE XX CENTURY.). - ZHITOMIR: PUBLISHING PE EVENOK OA , 2013. - 456 S., IL.

The article reviewed by the monograph, V.A. Vengerska, Ukrainian devoted to the analysis of projects and processes natsiosozidaniya in the Romanov and Habsburg empires from the end of XVIII to the beginning of the XX century.

Key words: ethnocentric, nation natsiosozidanie, empire.